

TALABALARNI KASBIY FAOLIYATIGA OID KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING JORIY HOLATI VA ISTIQBOLLARI

Mirzoyev Dilshod Po'lotovich

“Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti” Milliy tadqiqot universiteti Buxoro tabiiy resurslarini boshqarish instituti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada dunyodagi global muammolardan elektr energiyani ishlab chiqarishda iqlim o'zgarishlariga sabab bo'layotgan an'anaviy turlardan cheklanib noan'anaviy turlalaridan keng foydalanishda oliy ta'lim muassalaridagi talabalarning mutaxassislik fanlarini o'qitish holati va kelajagdagi istiqbollari xususida fikr yuritiladi. Qayta tiklanuvchi energiya turlarini dunyo bo'yicha va O'zbekiston Respublikasidagi salohiyati haqida alohida ahamiyat qaratilgan.

Kalit so'zlar: global, energiya hajmi, qayta tiklanuvchi energiya, oliy ta'lim tizimi, ta'lim sifati, o'quv dasturlari, blekaut, modernizatsiyalash.

СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ

Mirzoev Dilshod Polotovich

Независимый научный сотрудник, Бухарский институт природопользования, Национальный исследовательский университет «Ташкентский институт инженеров ирригации и механизации сельского хозяйства»

Абстрактный. В данной статье отражено состояние и перспективы развития студентов высших учебных заведений в сфере обучения профильным предметам в условиях широкого использования нетрадиционных видов, ограничения традиционных видов, вызывающих климатические изменения в производстве электроэнергии из мировых проблемы. Особое значение уделяется потенциалу возобновляемых видов энергии в мире и в Республике Узбекистан.

Ключевые слова: мир, объем энергии, возобновляемая энергия, система высшего образования, качество образования, образовательные программы, блэкаут, модернизация.

STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCES OF STUDENTS

Mirzoev Dilshod Polotovich

Independent Research Fellow, Bukhara Institute of Nature Management, National Research University «Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural Mechanization Engineers»

Abstract. This article reflects the state and prospects for the development of students of higher educational institutions in the field of teaching specialized subjects in the context of the widespread use of non-traditional types, the limitation of traditional types that cause climate change in electricity production from the world's problems. Particular importance is given to the potential of renewable energy in the world and in the Republic of Uzbekistan.

Keywords: world, energy volume, renewable energy, higher education system, education quality, educational programs, blackout, modernization.

Mustaqillik yillari tom ma'noda O'zbekiston Respublikasi ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy taraqqiyoti istiqbolini belgilash, jahon hamjamiyati mamlakatlari safidan

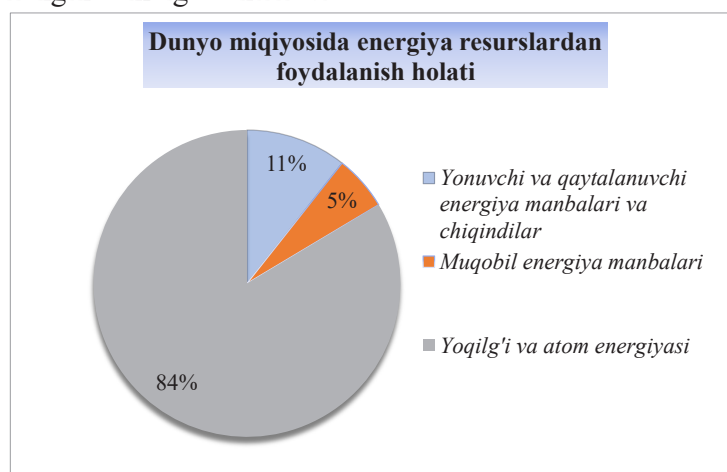
munosib o‘rin egallashga intilish yo‘lidagi keng ko‘lamli islohotlarni amalga oshirish bilan kechdi. Jahonning rivojlangan mamlakatlari tajribalarini o‘rganish, mahalliy shart-sharoit, iqtisodiy va intellektual resurslarni inobatga olgan holda jamiyat hayotining barcha sohalarida tub islohotlarning amalga oshirilayotganligi yangidan-yangi yutuqlarga erishishni ta‘minlamoqda. Turli sohalarda yo‘lga qo‘yilayotgan xalqaro hamkorlik garchi o‘z samarasini berayotgan bo‘lsa-da, biroq, milliy mustaqillikni har jihatdan mustahkamlash, erishilgan yutuqlarni boyitish, mavjud kamchiliklarni tezkor bartaraf etish jamiyat a‘zolaridan alohida fidokorlik, jonbozlik, shijoat va qat‘iyat ko‘rsatishni talab etmoqda.

Energetika inson va jamiyat hayotida muhim o‘rin egallaydi, u insonlarning turli ehtiyojlarini qondirish, va turmush sharoitini yaxshilashga imkonini beradi. Inson sivilizatsiyasining rivojlanishi, foydalanilayotgan energiya hajmi va turlari bilan har doim chambarchas bog‘lik bo‘lgan. Har qanday mamlakatning qudrati, uning energiya bilan ta‘minlanganligiga bog‘liqdir.

Hozirgi avlod ko‘z o‘ngida sodir bo‘layotgan global ekologik fojining sababi shundan iboratki, XX asr davomida, iqtisodiy rivojlanish maqsadida insoniyatning energiyadan foydalanish miqdori ancha oshdi. Bu esa atrof-muhitga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Chunki iqlimning dunyo miqyosida global isib ketishi, yoqilg‘ining organik turlaridan foydalanadigan issiqlik elektr stanstiyalarining ishlashi hamda tob ora ko‘payib borayotgan ichki yonish dvigatellarining atmosferaga chiqarayotgan gazlari bilan bevosita bog‘liq. Keyingi 40 yilda butun insoniyat tarixidagidan ko‘ra ko‘proq organik yoqilg‘i qazib olindi. Joriy yuz yillik ham bundan mustasno emas. Bugungi kunda dunyoda yoqilg‘idan foydalanish miqdori yiliga 12 milliard tonna neft ekvivalentini tashkil qiladi. Organik yoqilg‘iga bo‘lgan talab esa jadal sur‘atlarda yanada ortib boraveradi.

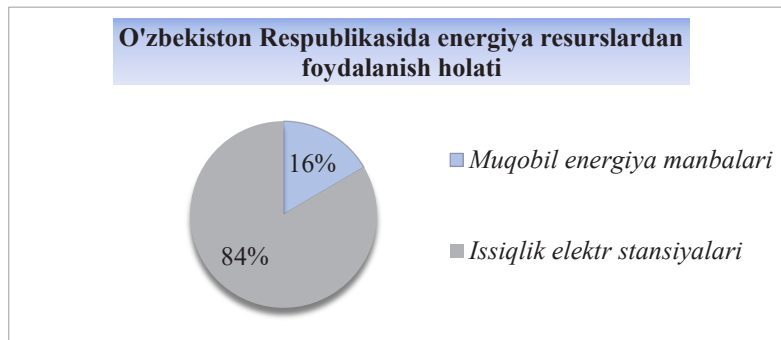
Elektr energetika bilan ta‘minlashning qaror topgan an‘anaviy usullari va iqtisodiyotning hozirgi jadallikda rivojlanishi, aholi soni ko‘payishining atrof-muhitga salbiy ta‘siri saqlanib qolsa, energetika resurslarini iste‘mol qilishni tegishli ravishda oshirishni talab qilishi muqarrar. Ekologik toza energetika texnologiyalari esa hozircha ushbu muammoni hal qilishga sezilarli darajada ta‘sir ko‘rsata olmayapti.

Daryolar, suv omborlari va irrigastiya kanallarining gidroenergetik salohiyati, quyosh va shamol energiyasi, biomassalar, maishiy chiqindilar, suvning ko‘tarilishi va okean to‘lqinlari hamda geotermal energiya, energiyaning muqobil turlarida o‘z ifodasini topgan. Nazariy jihatdan olib qaralganda, qayta tiklanadigan energiya manbalari ulardan keng ko‘lamda foydalanish uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Insoniyatni kelajakda energiya bilan ta‘minlash va uni ekologik falokatdan asrab qolish, faqatgina noana‘naviy hamda qaytalanuvchi energiya manbalaridan foydalanish bilangina amalga oshiriladi.

Dunyoda ishlab chiqarilgan elektr energiyning 3% muqobil energiya manbalari hisobiga to'g'ri keladi va quyidagilarga bo'linadi.

- Shamol qurilmalarining o'rnatilgan quvvati dunyoda tahminan – 3600 MVt.
- Hidroenergetik qurilmalarining o'rnatilgan quvvati dunyoda tahminan – 670 TVt.
- Quyosh qurilmalarining o'rnatilgan quvvati dunyoda tahminan – 150 GVt.
- Geotermal qurilmalarining o'rnatilgan quvvati dunyoda tahminan – 9000 MVt.

Mamlakatimizda ishlab chiqarilgan elektr energiyning 16% muqobil energiya manbalari hisobiga to'g'ri keladi va quyidagilarga bo'linadi.

- Hidroenergetik qurilmalarining o'rnatilgan quvvati – 1444,7 MVt.
- Quyosh qurilmalarining o'rnatilgan quvvati – 200 MVt.

O'zbekiston Respublikasida 2019-2022 yillarda iqtisodiyot tarmoqlari va ijtimoiy sohaning energiya samaradorligini yanada oshirish, energiya tejoychi texnologiyalarni joriy etish va qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish kompleks dasturi muvofiq quyidagilarni amalga oshirilmoqda:

qayta tiklanuvchi energiya manbalarini yanada rivojlantirishning maqsadida iste'mol ulushini 2030-yilga borib elektr energiyasini ishlab chiqarish umumiy hajmining 25 foizga etkazish;

mintaqalarda ijtimoiy soha ob'ektlarini (ta'lim muassasalari, shu jumladan maktabgacha ta'lim muassasalari, sog'liqni saqlash ob'ektlarini) energiya resurslari bilan uzluksiz ta'minlash;

xususiy xonadonlarda quyosh fotoelektrik stansiyalari (o'rtacha 2 kVt) va quyosh suv isitkichlarini (o'rtacha 200 litr) o'rnatish;

maishiy iste'molchilarning, shuningdek, yuridik shaxslarning nostandart gaz-gorelkali qurilmalarini zamonaviy va energiya samarador gaz-gorelkali qurilmalarga almashtirish belgilangan.

Iqtisodiyotning energiya resurslari bilan ikkita vazifani hal etish orqali ta'minlanishi nazarda tutilmoqda. Birinchidan, qayta tiklanuvchi energiya resurslaridan keng foydalanish orqali yoqilg'i balansini diversifikatsiyalash. Bunda an'anaviy yoqilg'i turlarini qayta tiklanadigan energiya turlariga almashtirish hisobiga ularning elektr va issiqlik energiyasi ishlab chiqarishdagi hissasini kamaytirish nazarda tutilmoqda. Ikkinchidan, iqtisodiyot tarmoqlarida ishlab chiqarishning energiya sig'imini qisqartirishning uzoq muddatli dasturini amalga oshirish, sanoat faoliyati hududlarining ekologik holatini yaxshilash orqali erishiladi.

Yaqin istiqbolda ustuvor vazifa sifatida iqtisodiyotning energiya va resurs sig'imini qisqartirish, ishlab chiqarishga energiyani tejaydigan texnologiyalarni keng joriy qilish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirish, mehnat samaradorligini oshirish ko'zda tutilmoqda.

Bugun jahon ilm-fani qayta tiklanuvchi energiya manbalarini izlab topish, yaratish, foydalanish samaradorligini oshirish, bu borada targ'ibot-tashviqot ishlari olib borishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Nima uchun? Chunki bosqichma-bosqich qayta tiklanuvchi energiyadan foydalanishga o'tilmas ekan, tabiiy boyliklarimiz

bo'lgan neft, gaz zaxiralari tugashi natijasida dunyo aholisi juda katta muammo bilan yuzma-yuz keladi.

O'zbekiston qayta tiklanadigan energiya manbalarining katta salohiyatiga ega. Bu qariyb 51.0 milliard t.n.e.miqdorida baholanmoqda. Qayta tiklanadigan barcha energiya manbalarining katta miqdordagi salohiyatining mavjudligi qayta tiklanadigan energetikani muvaffaqiyatli rivojlantirish uchun muhim asos hisoblanadi. O'zbekistonda qulay iqtisodiy muhitning yaratilishi esa ushbu texnik salohiyatning sezilarli qismini o'zlashtirish imkonini beradi (1-jadval).

1-jadval

O'zbekistonda qayta tiklanadigan energiya manbalari salohiyati

Salohiyat	Jami (mln.t.n.e.)	Shu jumladan energiya (mln.t.n.e.)			
		gidro	quyosh	shamol	Geothermal suv
Yalpi	50984,6	9,2	50973,0	2,2	0,2
Texnik	179,0	1,8	176,8	0,4	-
O'zlashtirilgan	0,6	0,6	-	-	-

Ayni paytda O'zbekistonda qayta tiklanadigan barcha energiya manbalaridan daryolar energetika salohiyati muvaffaqiyatli o'zlashtirilmoqda. Bundan tashqari so'ngi yillarda shamol va quyosh energiyasi garchi namunaviy xususiyatga ega bo'lsada, ulardan foydalanish bo'yicha qator loyihalar amalga oshirildi. Shu bilan birga, respublikada qayta tiklanadigan energetikaning quyidagi texnologiyalaridan yanada kengroq foydalanish uchun imkoniyat hamda undaydigan sabablar bor:

- suv isitishga mo'ljallangan quyosh panellari;
- elektr energiyasini ishlab chiqarish uchun quyosh fotoelektr tizimlari;
- elektr energiyasini ishlab chiqarish uchun mikrohidroelektr stansiyalar;
- elektr energiyasini ishlab chiqarish uchun shamol generatorlari;
- elektr energiyasi va issiqlik ishlab chiqarish uchun biogaz qurilmalari.

Kelajakda boshqa texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari ham ko'rib chiqilishi lozim, ya'ni:

- chiqindi yoqadigan yirik moslamalar, masalan, Toshkent yoki Samarqand kabi yirik shaharlarda markazlashtirilgan issiqlik ta'minoti tizimida maishiy chiqindilardan foydalanish;

- quyosh elektr stansiyalaridan foydalanish;
- geotermal energiyadan foydalanish.

Jahonda ishlab chiqarish vositalarining tobora rivojlanib borayotgan texnik murakkabligi muhandisning kasbiy intellektual fazilatlariga va uning ijodiy qobiliyatlariga katta talablar qo'yadi. Talabalarni kelajakdagi faoliyatidagi muvaffaqiyati ko'p jihatdan oliy ta'limda kasbiy tayyorgarlik bosqichidagi o'quv jarayonining sifati bilan belgilanadi.

Respublikamizda ta'lim jarayonini modernizatsiyalash maqsadida xorijiy oliy ta'lim muassasalari filiallari, qo'shma fakultetlar va ta'lim dasturlari amalda joriy qilindi. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasida «uzluksiz ta'limni yanada takomillashtirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga mos yuqori malakali kadrlarni tayyorlash siyosatini davom ettirish» va «ta'lim va o'qitish sifatini baholashning xalqaro standartlarini joriy etish asosida oliy ta'lim muassasalari faoliyatining sifati hamda samaradorligini oshirish» vazifalari belgilab berilgan. Ushbu vazifalarni amalga oshirishda, jumladan, bo'lajak muhandislarni tayyorlashning mazmuniy tavsiflari, elektron ta'lim muhiti sharoitida modulli va dasturlashgan o'qitish texnologiyasidan foydalanish imkoniyatlarini oshirish va tabiiy-ilmiy fanlar negizida malakali mutaxassislar tayyorlash jarayonini takomillashtirish muhim vazifalardan hisoblanadi, zero quyida keltirib o'tilgan kamchiliklarga etarlicha e'tibor qaratish bo'lajak muhandislarni malakali mutaxassis

qilib tayyorlashda muhim o‘rin egallaydi.

- Oliy ta‘lim tizimidagi mutaxassislik fanlardan ishlab chiqilgan fan dasturlarini ishlab chiqarishdagi yangiliklardan ortda qolganligi.

- Ko‘pgina texnik yo‘nalishdagi oliy ta‘lim muassasalarida amaliy va laboratoriyalar jihozlari bilan ta‘minlanmaganligi.

- Oliy ta‘lim muassasasi va ishlab chiqarish korxonalari o‘rtasidagi shartnoma asosidagi tashkilotlarda ishlab chiqarish amaliyotlarini to‘g‘ri tashkil etilmaganligi.

Har bir yo‘nalishda o‘z kasbini mukammal egallagan shaxslarni rivojlantirish muammosi har doim ta‘lim berish jarayonining birinchi darajali vazifasi bo‘lib kelgan. Energetika tizimidagi mutaxassislarni keng ko‘lamdagi avariya (blekaut) holatlariga tayyor emasligi etarli darajada bilimga ega emasligini ko‘rish mumkin.

Blekaut- bu ingliz tilidan olingan atama bo‘lib, u elektr ta‘minoti butunlay to‘xtatiladigan holatga aytiladi. Qoida tariqasida, bu atama faqat elektr uzilishi keng hududdagi yashash joylariga ta‘sir qiladigan va energiya ta‘minoti bir soatdan bir necha haftagacha qayta tiklanmaydigan hodisalarga qo‘llaniladi. Shuni takidlash kerakki, bu atama bir necha ma‘no va qo‘llanilish sohasiga ega.

O‘zbekistonda 2022 yil 25 yanvarda qo‘shni Qozog‘istonda ro‘y bergan katta avariya sabab (blekaut) elektr energiyasi ta‘minotida uzilishlar kuzatildi. Yagona elektr tarmog‘iga ulangan O‘zbekiston elektr tarmog‘i bu avariyaning salbiy ta‘siri natijasida Qozog‘istondan kelivchi 530 kV liniyadagi kuchlanish va chastota keskin o‘zgarishi oqibatida Toshkent GRES i, Sirdaryo GRES ida avariya himoya vositalari ishlab ketib, bu ikkala stansiya ham avtomatik ravishda o‘chishiga olib kelgan. Natijada Farg‘ona va Toshkent shahri va viloyati, Farg‘ona vodiysi hududi, Sirdaryo, Jizzax, Samarqand, Navoiy, Qashqadaryo, Xorazm va Buxoro viloyatlari tarmoqlarda elektr energiyasi o‘chdi. Mazkur hodisa uch mamlakatning 40 milliondan ziyod aholisiga ta‘sir ko‘rsatgan.

Qayd etish joyizki, elektr energiyasi ta‘minotidagi keng ko‘lamli uzulishlar jamiyatga juda katta iqtisodiy zarar keltiradi. Zero bugungi kun jamiyatda aholining kundalik hayot tarzi bilan birga iqtisodiyotning qator ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish tarmoqlarining uzluksiz faoliyati bevosita elektr energiyasi ta‘minoti bilan bog‘liq.

Elektr ta‘minoti uzilishlari rivojlangan davlatlarda ham tarixda kuzatilgan, jumladan 2003 yil 14 avgustda AQSH eng yirik elektr ta‘minoti uzilishi kuzatilgan bo‘lib, 50 million aholi elektr ta‘minotisiz qolgan va iqtisodiy zarar miqdori 10 mlrd dollar atrofida baholangan.

2006 yil G‘arbiy Evropaning ko‘plab mamlakatlarida yuzaga kelgan uzilishlar qariyb 10 million aholini kundalik turmushiga o‘z ta‘sirini ko‘rsatgan.

2011 yil Braziliyada elektr tarmog‘idagi keng ko‘lamli elektr uzilishlari natijasida 60 mln dollar iqtisodiy yo‘qotishga olib kelgan.

Mamlakatimizda 500-750 kilovoltli tarmoqlarni qurish orqali yagona xalqa tizimini hosil qilish rejalashtirilmoqda. Xususan, 2026 yilga borib, jami generatsiya quvvatlarini 27 ming 400 megavattga, yillik ishlab chiqarish hajmini 110 milliard kilovatt soatga etkazish mo‘ljallangan. Shunda yurtimizning barcha hududlari 500-750 kilovoltli tarmoqlar orqali mustahkam bog‘lanadi va bir butun tizim yaratiladi.

Bunday holatlar takrorlanmasligiga kafolat bu-etuk mutaxassis kadrlarni sifatli ta‘lim olishlari va etarli bilim ko‘nikmalarini shakllantirishdan iborat bo‘ladi. Buning uchun birinchilardan elektr energetika yo‘nalishlari fan dasturlarini qayta islox qilish va zamonaviy ishlab chiqarilayotgan elektr jihozlarni parametrlarni montaji bilan boyitish. Mutaxassislik fani darslarini inter faol metodlar va maxsus texnik vositalardan foydalangan holda o‘tkazish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Oliy ta‘lim tizimini modernizatsiyalash (ingliz. Modern – yangilangan, zamonaviy, tezkor o‘sish) ta‘lim jarayoniga nisbatan innovatsion yondashuvni talab etilishi.

Ta‘limni modernizatsiyalashdan maqsad ta‘limning taraqqiyotini ta‘minlash va tizimda XXI asrda yashayotgan jamiyatning ehtiyojlari, iqtisodiy va ijtimoiy ehtiyojlari,

har bir shaxsning va oilaning ehtiyojlari aks etishi lozim. Bunday taraqqiyot tizimini yaratish uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirish lozim:

- davlat tomonidan to'liq ta'lim olish huquqini ta'minlanishi;
- ta'lim tizimining barcha bosqichlarida zamonaviy ta'lim sifatini ta'minlash;
- ta'limning xuquqiy-me'yoriy bazasini takomillashtirish va tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni yangi resurslarini aniqlash va jalb etish;
- pedagog kadrlarning kasbiy-innovatsion kompetentligini rivojlantirish va rag'batlantirish;
- ta'lim tizimiga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining so'nggi yutuqlarini keng joriy etish;
- fan, ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi konsorsiumni rivojlantirishga yo'naltirilgan innovatsion ta'lim texnologiyalarini tatbiq etish va b.

Oliy ta'lim muassasalari pedagoglarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish kurslarida turli ixtisosliklar o'qituvchilarining intellektual salohiyatini oshirish, dunyoqarashlarini boyitishda ularni innovatsion ta'lim texnologiyalari, o'qitishning yangi, innovatsion shakl, metod va vositalari bilan tanishtirish, pedagoglarda kasbiy kompetentlik sifatleri va kreativ qobiliyat mohiyati bilan yaqindan tanishtirish muhim ahamiyatga ega. Malaka oshirish tizimida "Innovatsion ta'lim texnologiyalari" o'quv modulining o'qitilayotganligi pedagog kadrlarni zamonaviy innovatsion ta'lim texnologiyalarining tashkiliy, texnik va didaktik imkoniyatlaridan xabardor bo'lishlari, ta'lim amaliyotida o'qitishning innovatsion texnologiyalaridan foydalanish, kompetentlik sifatleri va kreativlik qobiliyatini izchil rivojlantirib borish ko'nikma-malakalarini hosil qilish uchun sharoit yaratib qolmay, kasbiy faoliyatda ulardan samarali foydalanish borasidagi malakalarining mustahkamlanishini ham ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida»gi Farmoni.// O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami. –Toshkent, 2017. – B. 39.

2. Sardor, T., Behzod, A., & Shakhzad, K. (2021). Energy Saving using Hydrogen Fuel. *International Journal of Innovative Analyses and Emerging Technology*, 1 (5), 211-213.

3. To'raev, S. D., Amrullaev, B. B., & Boybekov, A. A. O'. (2021). SYNCHRONOUS MACHINELARD DYNAMIC ZHARAYONLARNI TADKIK ETISH MUAMMOLARI. *Ilmiy taraqqiyot*, 2 (7), 1315-1319.

4. Tўраев, С. Д., Амруллаев, Б. Б., Комилов, Ш., & Бойбеков, А. А. Ў. (2021). АСИНХРОН МОТОРЛАРДА ЮЗАГА КЕЛАДИГАН НУҚСОНЛАР ТАВСИФИ. *Scientific progress*, 2(7), 1310-1314.

5. Nurov, K. I., & Turaev, S. D. (2020). DEVELOPMENT OF RECOMMENDATIONS FOR RATIONAL USE OF ELECTRIC POWER THROUGH ENERGY AUDIT AT ENTERPRISES. In *Эффективность применения инновационных технологий и техники в сельском и водном хозяйстве* (pp. 127-130).

6. To'raev, S. D. va Hamroev, I. F. (2020). QUYOSH KONSTRATTORI KUCHI VA SAMARALILIGINI TOPISH HAQIDA MA'LUMOT. *Iqtisodiyot va jamiyat*

7. Polotovich, M. D. (2022). Teaching Specialty Subjects Improvement Methodology. *Miasto Przyszłości*, 25, 345-353.

8. Po'lotovich, M. D., & Bobur o'g'li, A. B. (2022). MUQOBIL ENERGIYA MANBALARINI ENERGIYA ZAHIRALARIDAGI O'RNI. *Results of National Scientific Research*, 1(3), 119-122.

9. Mirzoev, D. P., & Kakhkhorov, S. K. (2021). MODERN METHODS OF IMPROVING THE QUALITY OF EDUCATION IN THE ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN HIGHER EDUCATION. *Scientific reports of Bukhara State University*, 4(6), 277-283.